

DAGENS FRÅGOR

Den 12 mars.

Hitler går över Rhen. Liksom den tyske rikskanslern ansåg mars 1935 lämplig för att tillkännagiva Tysklands befrielse från inskränkningarna av dess militära resurser, har han i mars 1936 funnit tillfället vara inne att avskudda Versaillesdiktatets sista band på dess rörelsefrihet: Rhenlandets demilitarisering. Och i detta sammanhang har även det mångprisade Locarno delat så många andra traktaters öde.

Den franska politikens ursprungliga strävan vid världskrigets slut var att återuppliva Rhengränsen, sådan den tett sig efter freden i Lunéville genom en permanent militär ockupation och upprättandet av en buffertstat under franska auspici. Till en så brutal kränkning av nationalitetsprincipen kunde dock de anglosaxiska statsmännen ej förmås, och planerna måste uppgivas. Samma öde drabbade även projektet att skapa en särskild ny Rhenstat inom den tyska republiken. Ett sista försök i samband med Ruhrockupationen 1923 att under samarbete med ytterst ljusskygga infödda element i Aachen upprätta en Rhenlandsrepublik måste också avvecklas inom några dagar.

Vad Frankrike vann, var i stället rätten att tillsammans med sina bundsförvanter hålla Rhenlandet besatt. Det indelades i tre zoner, som skulle utrymmas inom 5, 10 respektive 15 år. Vidare förbjödos för framtiden alla militära etablissemang och truppförläggningar ej endast väster om Rhen utan även i en 50 km. bred remsa på flodens östra sida. Härmed hade man skapat ett utomordentligt fördelaktigt militärt utgångsläge. Tysklands värdefullaste provins låg helt öppen för en fransk invasion, och genom bristen på brohuvuden vid floden försvårades även avsevärt försvaret av det övriga Västtyskland. Själv skred Parisregeringen 1929 till att omedelbart innanför sin egen gräns skapa världens starkaste befästningskedja.

Då hade redan läget avsevärt förskjutits. Stresemanns politik ledde till Ruhrockupationens avveckling, och hösten 1925 ingicks i Locarno det avtal, som ansågs bilda en ny dag i de fransk-tyska förbindelserna. Tyskland, Frankrike, England, Italien och Belgien garanterade status quo beträffande Tysklands gränser mot Frankrike och Belgien, och skiljedom gjordes obligatorisk mellan Tyskland och dess båda grannar. Berlin hade härmed, som det hette, frivilligt givit sitt samtycke till bestämmelserna om Rhenlandet, och som lön för sitt välförhållande skördade det Kölnzonens utrymning i januari 1926 och hela det övriga Rhenlandets redan på sommaren 1930. Genom Saaromröstningen 1935 fick så den sista franska förhoppningen om Tysklands stympning i väster en begravning i stillhet.

Tiden torde nu vara inne för en historisk värdesättning av Strese-

manns politik. Och det kan då kanske sägas, att han med all sin diplomatiska talang led av en viss benägenhet att göra uppoffringar för att genast uppnå fördelar, som Tyskland några år senare skulle kunnat vinna utan några motprestationer alls. Han utnyttjade ej till fyllest det förhållandet, att tiden helt arbetade för Tyskland och mot Frankrike. Sin psykologiska förklaring torde denna politik finna i hans naturliga önskan att slutföra ett livsverk, för vilket tiden var ytterst knappt utmätt. Men följden har blivit, att dess bestånd också visat sig skäligen kortfristig och att Stresemann ej vunnit den plats i Tysklands historia, vartill hans begåvning skulle berättigat honom.

Hitlers regering har som bekant präglats av upprepade uttalanden om önskvärdheten av en tysk-fransk försoning. Han har också vid flere tillfällen bedyrat sin vilja att stå fast vid Locarno, samtidigt som han betonat, hur tung börda Rhenlandets försvarslöshet utgjorde för den tyska stormakten. Att man i längden ej skulle finna sig i att de franska och belgiska befästningarna på den tyska sidan motsvarades av ett militärt vacuum, har dock länge förutsetts, även i engelsk press. Historiens lärdomar med dess oavlåtliga serie av franska erövringskrig och härjningar i Västtyskland, från Frans I allt intill Napoleon III, hava varit alltför bittra för att det 1919 skapade läget skulle kunna uppfattas annat än som en ständig fara. Men Hitler synes dock allvarligt hava önskat en uppgörelse mellan Tyskland och Frankrike rörande denna och andra tvistefrågor.

Den olycksbådande rysk-franska alliansen, förmodligen även den å sistone mindre gynnsamma ekonomiska utvecklingen i Tyskland hava vållat en annan lösning. Berlin har dragit fördel av Stresafrontens sprängning på den abessinska frågan och de därav framkallade sanktionerna, och den tyska diplomatin har åter tillgripit en av de dramatiska kupper, ett av de slag med den pansrade näven i bordet, som mer erinra om Napoleon än om Bismarck. Europa har ånyo kastats in i en kris. Tysklands försvar är likväl numera så starkt, att ej ens Frankrike självt, i varje fall ej England eller Belgien, kan väntas vara hågat att taga några risker för att bevara ett tillstånd, på vars varaktighet knappast någon längre trott och om vars rättmätighet väl ingen annan haft en hög tanke än Quai d'Orsay och dess drabanter. En viss risk finns dock, att den franska statskonsten med dess eviga benägenhet att i världspolitiken endast se en fråga om tillämpning av fördragsparagrafer (förutsatt att denna tillämpning ej strider mot Frankrikes egna intressen) skall framhärda i de sista dagarnas energiska hotelser att sätta hela sanktionsapparaten i gång, om Tyskland ej helt faller till föga och återgår till utgångsläget. För en diktatur, vars tillvaro i så stor utsträckning beror på prestigen, vore en dylik förödmjukelse omöjlig att bära. Skulle man verkligen söka giva fransk point d'honneur upprättelse i denna form, blir därför läget ytterst farligt. Ett mycket stort ansvar kommer sålunda att under de närmaste dagarna vila å den engelska ledningen, och utgången kan komma att bero på dess förmåga att denna gång visa större motståndskraft mot överdrivna franska fordringar än vid

så många andra tillfällen efter 1918. Parisregeringens hållning under den afrikanska krisen borde här giva London en del vapen: Frankrikes envisa motstånd mot effektiva sanktioner, när det gällde en folkförbundsmedlems försök att utan synbar orsak helt eller delvis annektera en annans land genom ett med ovanlig hänsynslöshet fört krig, står i den mest skärande kontrast mot dess häftiga uppträdande i det nu föreliggande fallet, där fördragsbrottet blott består i ett egenmäktigt upphävande av ett servitut, som ensidigt belastat den ena parten. En annan tvetydig punkt i Frankrikes hållning före marschen över Rhen är undertryckandet av en sista vädjan från Hitler till den franska opinionen, ända tills kammaren beslutit ratificera den ryska traktaten. Denna manöver uppgives hava i hög grad bidragit till det beslut, som rikskanslern till sist fattade.

Man kan hysa en rätt utpräglad mening om den tyska diplomatins ofta återkommande benägenhet att föredraga ett *fait accompli*, helst i högdramatisk form, framför en underhandling; man kan anse verkningarna härav på atmosfären i Europa föga lyckliga; man kan önska större respekt för ingångna traktater — det väsentliga är dock, att Sverige har allt intresse av ett nära och vänskapligt förhållande till den stora frändemakten söder om Östersjön, som jämte Polen synes vara den enda maktfaktor, som för närvarande är beredd att skydda Östersjöområdet mot en fara från öster. Våra förbindelser med Berlin hava redan utsatts för svåra påfrestningar av ett otämt partisinne och en ansvarslös press; just nu ha de ytterligare irriterats av de tyska myndigheternas utvisningar av svenska köpmän. I den kris, som nu emellertid kastar sin skugga över Europa, har intet svenskt intresse kränkts eller hotats. Det är tvärtom ur svensk synpunkt på intet sätt önskvärt, att Tysklands försvarspolitiska läge med konstlade medel hålles sämre, än vad naturen gjort det. Ingen partisk avoghet mot den meningsriktning, som nu har makten i Berlin, ingen lust att spela en roll på scenen i Genève bör förmå Sverige att på något sätt taga parti i denna konflikt. Varje opåkallad officiell meningsyttring kan vålla obotlig skada å svenska livsintressen.

Under debatterna om Sveriges inträde i Nationernas förbund 1920 gjordes från högern och bondepartierna gällande, att förbundet hade karaktär av ett assurancesällskap för Versaillesfredens intressenter. Utvecklingen under de följande åren syntes giva vid handen, att dessa farhågor varit något för långt drivna. Men om händelserna nu under de närmaste dagarna omsider skulle giva de varnande rösterna rätt, måste det sägas att Versaillesfredens makter ej göra det lätt för de exneutrala att med bibehållen sinnesro upprätthålla förbindelserna med Genève.

Närings- och krig. Krigsteknikens utveckling går mot allt fruktansvärdare vapen och förstörelseredskap och ger den nutida krigföringen en tendens till stegrad hänsynslöshet. Kriget griper skoningslöst in på alla områden, det hotar näringslivets funktioner, tillförseln

av varor och förnödenheter, hela civilbefolkningens livsföring och försörjningsmöjligheter lika väl som de kämpande männen vid fronten, till sjöss och i luften.

Redan världskriget gav ett skrämmande exempel härpå. Otvivelaktigt komma förhållandena att skärpas än mera i ett kommande krig. Man måste tänka sig möjligheten av en ny form för krigföring, som direkt och avsiktligt riktar sig mot näringslivet för att undergräva och om möjligt bryta ett anfallet lands motståndskraft redan innan en invasion med lantstridskrafter kommer till utförande. Faran härav ökas därigenom att en fiende numera, samtidigt som han i ett järngrepp stryker sin motståndares in- och utförselvägar, kan rikta slag på slag från luften mot näringslivets verk och anläggningar, mot den av landkommunikationerna förmedlade inre varuomflyttningen, kanske även i terroriseringssyfte mot städer och samhällen. Denna dubbelsidiga angreppsform, som uttömmar den anfallnes motståndskraft genom att slå sönder, vad som finns inom landet, samtidigt som ersättning utifrån förhindras, förutsätter visserligen att det anfallna landet stode mer eller mindre isolerat mot en övermäktig fiende, men den kan i ett ogynnsamt fall otvivelaktigt ernå en sådan effektivitet, att det lilla landet kan bringas till underkastelse utan att invasionsförfarandet behöver tillgripas. Ett oavvisligt krav på en effektiv och efter moderna principer uppbyggd försvarsordning är därför, att den skall kunna bereda skydd lika väl mot det s. k. »försörjningskriget» som mot invasion land- eller sjöledes.

Hur kan då den nya mot näringslivet riktade krigföringsformen tänkas förverkligad, om det gäller vårt land? Som redan antytts komplettera dess två våldsmetoder varandra. Den ena av dessa träffar *direkt* näringslivet genom att den svenska hemorten, d. v. s. landet bakom fronten och innanför kustlinjen, kan utsättas för bekämpning från luften och i viss mån även från sjön. Känsligast av våra näringar är i detta avseende industrien, häri inbegripet den till jordbruksnäringen anknutna livsmedelsindustrien samt skogsbrukets och bergsbrukets förädlingsindustrier. Även om den svenska industriens allmänna karaktär på grund av spridd lokalisering icke gynnar anfall från luften, kan dock resultatet av systematiskt genomförda bombanfall bli betydande. Vissa tyngdpunktsområden för vår industriella produktion kunna urskiljas, vilka äro särskilt känsliga för mot näringslivet riktat våld. De mest framträdande av dessa äro områdena på ost-, syd- och västkusten kring och innanför rikets tre största städer, vidare Mälardalen och Bergslagen, kustområdet Gävle—Örnsköldsvik samt Norrköpingstrakten.

Oaktat jordbruksnäringen såsom sådan knappast kan utsättas för bekämpning från luften, kunna de avsevärda spannmålslager som finnas kontinuerligt upplagda bl. a. i de stora kvarnanläggningarna, bli föremål för fientliga företag. Saltsjöfisket, som fyller en icke oväsentlig del av landets animala livsmedelsbehov, är även beroende av att våra kustfarvatten kunna hållas under svensk kontroll och

fria från minor. Anfall mot våra kraftanläggningar, slutligen, träffa indirekt näringslivet.

En annan sida av hemortsbekämpningen blir i ett kommande krig anfallen mot de inrikes kommunikationerna — främst mot järnvägarna från luften samt mot kustsjöfarten från sjön och från luften. Särskilt den systematiska förbindelsebekämpningen med flygstridskrafter blir otvivelaktigt ett framträdande drag i framtida krigföring. Enär de inre kommunikationerna ombesörja hela den väldiga inrikes varuomflyttningen såväl mellan producent och konsument som mellan produktionsorter och import- eller exporthamnar, så medför skadegörelse på dem desorganisation och rubbningar inom näringslivet. Då de därjämte förmedla livsmedelstillförseln från det sydligaste Sveriges rika överskottsområde till Nordsveriges stora, sammanhängande underskottsområde, kan deras avklippande under krig komma att medföra katastrofala följder för våra nordliga landområden.

För avvärijande av den här i stora drag skisserade krigföringen mot hemortens näringsliv kräves ett flygvapen, som i möjligaste mån kan hålla fiendens flygbaser tillbaka och därmed minska luftanfallens intensitet, ett effektivt luftvärn och väl planerade passiva åtgärder för hemortens direkta skydd, samt sjöstridskrafter främst för tryggande av kustsjöfarten samt försvar av på öppen kust belägna viktigare orter, industrianläggningar o. s. v. På de tre försvarsgrenarna gemensamt ställes därjämte kravet, att de tillsammans skola kunna hindra en fiende att skjuta fram sina flygbaser till våra större öar eller våra skärgårdsområden.

Det andra stora målet för en fiendes krigföring mot vårt näringsliv blir vår sjötrafik, den aldrig sinande ström av fartyg, som röra sig utefter våra kuster eller mellan svenska och utländska östersjöhamnar eller som via Skagerack och Kielkanalen trafikera avlägsnare belägna länder.

Vår sjöfart förmedlar praktiskt taget hela vårt varuutbyte med utlandet. Annat val finnes icke. Dess vägar äro näringslivets pulsådorr. Den sjöburna varutrafikens mäktiga ström fraktar årligen miljoner och åter miljoner ton till och från vårt land. Den tillför oss alla de utländska råvaror och halyfabrikat, av vilka vår industri är beroende, de livsmedel, foder- och gödningsämnen, som vi icke i tillräcklig utsträckning kunna producera, de stora kvantiteterna fasta och flytande bränslen, importens överväldigande del och vårt oavvisligaste importbehov. Med möjligheterna till denna bränsletillförsel står och faller både näringslivet och de inre kommunikationerna. Sjöledes föras vidare den i hög grad utåtriktade svenska industriens alster och de svenska naturtillgångarnas produkter — malmen, träet, massan o. s. v. — ut i världsmarknaden. Denna export utgör grundvalen för vårt lands ekonomiska välstånd, och den bidrar i händelse av krig till att finansiera detta.

Det synes mot denna bakgrund helt naturligt att en fiende i sin försörjningskrigföring — parallellt med att han söker förstöra till-

gångarna inom landet — kommer att rikta sig mot denna sjötrafik i syfte att strypa våra yttre förbindelser. Därigenom tillfogas indirekt vårt näringsliv och vår ekonomi ännu ett blödande sår. Det är den gamla krigföringsformen ekonomisk avspärrning eller handelsblockad, endast i en ny och fruktansvärdare gestalt på grund av den samtida hemortsbekämpningen.

Vi ha ovan konstaterat, att en fiende kan tillgripa en direkt mot näringslivet och de inre och yttre förbindelserna riktad krigföringsform för att uttömma vår motståndskraft före en invasion av lantstridskrafter på svenskt territorium. Försvaret av näringslivet måste i varje tänkbart krig bli en primär uppgift, i vissa fall det första ledet i försvaret av landet mot invasion.

Ett nutida krig fordrar av ett folk, som icke vill gå under, största möjliga kraftutveckling och uthållighet militärt, ekonomiskt och moraliskt. Tysklands exempel från världskriget visar visserligen, att ett folks förmåga till uthållighet och umbäranden kan länge tåla de hårdaste prov, men intensifieringen av våldsmetoderna har tillkommit och utsätter ett krigförande land för tidigare okända faror. Förutsättningen för en nationell kraftanspanning är ett såvitt möjligt ostört näringsliv, möjliggörande en draglig tillvaro för de 5,5 miljoner människor, som icke stå vid fronterna. Produktionen och varuomflyttningen inom landet måste därför hållas i gång, även om de utsätts för lokala störningar genom luftanfall, och förbindelserna över sjön med utlandet måste *ovillkorligen* så långt görligt skyddas. Först härigenom kan folkets motståndskraft hållas uppe och därmed också den militära försvarskraften.

I den allmänna diskussionen och även av försvarskommissionen har det projektet framförts, att vi som en sista utväg med hänsyn till riskerna för anfall mot oss i Östersjön skulle lyfta upp hela Östersjötrafikens godsmassa på landkommunikationerna och dirigera hela vårt utrikes handelsutbyte över västkusten. Vi skulle med andra ord lägga Östersjön öde. Man bör hålla kommissionen räkning för att det till diskussion upptagit denna eventualitet till prövning. Uppenbart måste man dock betvivla genomförbarheten av en sådan omläggning. Man kan härvid hänvisa till kommerskollegium, som med understöd från en talrik expertis på det ekonomiska området rest en serie tungt vägande invändningar mot projektet i fråga och framhållit, att detsamma »icke bör förutsättas realiserat annat än i yttersta nödfall och under de mest tvingande omständigheter». Andra näringslivets institutioner beteckna den ifrågasatta handelsomläggningen såsom »verklighetsfrämmande» och såsom »en felbedömning av hela vårt försörjningsproblem». Avskäras därtill vägarna även på västkusten, hjälper det icke att lägga om handeln över norska hamnar. Dessas kapacitet är — likaledes enligt kommerskollegium — fullständigt otillräcklig. I en dylik situation lamslås näringslivet av på ett sätt, som kan obotligt töra på vår motståndskraft.

Även om vi måste göra klart för oss vanskligheten att i vissa ogynnsamma situationer kunna upprätthålla Östersjöns förbindelse-

Dagens frågor

vägar, måste det vara ett vitalt intresse att med möjliga medel söka förebygga en sådan utveckling som att Östersjökusten lägges öde eller statskroppens ena lunga avstänges. Lika litet som de inre kommunikationerna och hemorten uppgivas, därför att de kunna ut sättas för störningar, lika litet bör det falla oss in att uppgiva skyddet av de lika viktiga yttre förbindelserna. Så mycket måste i varje fall stå klart, att tanken på en fraktomläggning ej kan tas till intäkt för en inskränkning av flottan; tvärtom måste de utomordentliga svårigheterna att genomföra omläggningen endast understryka behovet av ett effektivt sjöförsvär.

När därför försvarskommissionen i sitt förslag satt flottan på svältkur, kan man ej undgå att däri utläsa en undervärdering av den uppgift i nationalförsvaret, som åvilar sjövapnet. Ännu torde det ej vara för sent att hoppas att riksdagen genom en påbyggnad till föreliggande kommissionsförslag skall förstå att ge ett starkare skydd åt de oeftergivliga näringspolitiska intressen, som här stå på spel.

Socialiserade kollektivavtal. För ett par veckor sedan förlängde riksdagen hjälpen åt den inhemska sockerbetsodlingen. Beslutet hade samma form som i fjol, d. v. s. riksdagen beviljade de bägge sockerbolagen ensamrätt till införsel mot att dessa utfäste sig att erlægga ett — något förhöjt — pris på sockerbetor; betodlarna å sin sida utfäste sig därefter att betala — även med en viss förhöjning — så och så mycket till de för betodlingen lejda. Såväl avtalet mellan bolagen och odlarna som avtalet mellan odlarna och den lejda arbetskraften intogos i all sin detaljriktighet uti riksdagsbeslut samt gjordes till föremål för ett uttryckligt beslut om godkännande. I saken innebar årets regleringsbeslut dessutom en utvidgning av löneavtalen att gälla obetingat. Staten har sålunda alltigenom sanktionerat de löner, som skola utbetalas i betkampanjen, och satt sin tvångsmakt bakom ifrågavarande avtal.

Samtidigt härmed har regeringen skyndat att utreda frågan om lagstadgade minimilöner åt lantarbetarna. Därmed har den velat överbjuda bondeförbundet, som i en partimotion utan att inlåta sig på detaljer ifrågasatt att låta lantarbetarna enligt vissa oklara indexberäkningar automatiskt erhålla löneförhöjning i mån av prisförhöjning i jordbruksprodukter; bondeförbundet har härvid utgått ifrån såsom »troligt, att en liknande metod som beträffande betodlingen skulle kunna komma till användning genom förmedling av jordbrukarnas föreningsrörelse». Det har visserligen av den hittillsvarande pressdiskussionen kring regeringens utredning synt, som om bondeförbundet tvekade att acceptera regeringens radikala linje, men å andra sidan kunna bägge partiernas planer lätt bringas att närma sig varandra, åtminstone ifall bondeförbundet skulle vilja direkt kopiera exemplet från sockerbetsodlingen. Med ett valårs tryck på partierna kan det i varje fall vara fara värt att statsmakterna

fastställa för jordbruket i en eller annan form ett lönesystem, hägnat av statligt tvång.

Har man väl på tvenne viktiga områden fått principen om statlig lönesättning fastslagen, har man all anledning att vänta sig att fortsättning följer. Det är lätt att tänka sig andra fall, där samma skäl som hävdats ifråga om sockerbetsodlingen och jordbruket skulle kunna åberopas till förmån för statliga löneingripanden. Textilindustriens arbetare tillhöra de lägst avlönade och skulle, om de jämföra sin utkomst med andra arbetaregrupper, kunna framställa anspråk för förbättring; under en kris i textilindustrien och i samband med statliga hjälpåtgärder låt oss säga i tullskyddets form skulle arbetarna kunna påyrka, att i riksdagsbeslutet intages som villkor för den nya hjälpen ett stadgande om vissa oeftergivliga löneförmåner enligt ett till beslutet fogat kollektivavtal. En annan gång kanske vår skogsindustri i vår på allehanda statsregleringar fyllda tid tilldelas visst stöd för att kunna hålla exporten uppe; omedelbart skulle arbetarna med åberopande av prejudikat kunna kräva viss garanterad lön. Har systemet dessutom en gång allmänna praktiserats, skola helt visst alla i lönehänseende sämre ställda grupper vid lägliga tillfällen veta att hålla sig framme. Risken för att de skola lyckas kan vara så mycket större som en allians mellan arbetsgivare och arbetare här lätt låter tänka sig; slå bägge grupperna sig ihop, få deras krav på det allmänna de största politiska utsikter att godtagas av kamrarna, och det fordras icke något skarpsinne för att förstå parterna, om de någon gång skulle falla för frestelsen att tillsammans söka klå staten (t. ex. genom subventioner) eller folkushället (t. ex. genom tullar med åtföljande prishöjning).

Det är angeläget att inför dessa saunerligen föga lockande perspektiv till undvikande av varje missförstånd göra en tydlig distinktion mellan sak och form. Hjälpen till sockerbetsodlingen har här valts blott såsom uppräckningen till det statliga lönesystem, som hotar på andra områden. Utanför diskussion står det i och för sig högeligen önskvärda i att staten genom en aktiv näringspolitik lyckats förbehålla vårt land en synnerligen viktig odling och industriell verksamhet. Utanför diskussion står också det enligt vår mening fullt befogade och rättvisa i att staten — åtminstone sedan hjälpaktionen visat sig bli av långvarigare natur — i någon form utmäter sin hjälp så, att denna ej ensidigt gynnar någon viss grupp i produktionsprocessen utan tvärtom så långt möjligt kommer alla parter rättvist till godo. Allra minst kan någon missunna betodlingens lejda arbetskraft — oftast människor i mycket knappa omständigheter och utan möjlighet till några större inkomster — den förbättringen i ersättning, som riksdagen så enhälligt godkänt.

Frågan har ändock en principiell sida, som är för viktig för att helt kunna undangömmas. Vad här skett och ej osannolikt med tiden etappvis kan genomtrufas på andra områden, innebär med någon tillspetsning, att betarbetarna gjorts till »kommunalarbetare» eller riktigare sagt »statstjänare». Förhållandet blir desto anmärknings-

värdare, som många direkt i statens tjänst anställda — t. ex. trafikverkens arbetspersonal, flottans varvsarbetare, domänstyrelsens arbetarstam — alla få sina avtal reglerade utan regeringens och riksdagens medverkan. Om det fria avtalsförhållandet inom vissa näringar upphäves och övergår i en samhällelig tvångsreglering; har detta i arbetsfredens namn kanske några fördelar men medför dock ojämförligt större risker; systemet med dylika på omvägar och för andra syften insmugglade faktiska »Verbindlichkeitserklaringen» har dock aldrig knäsatts eller diskuterats i ett större kollektivavtalsrättsligt sammanhang.

Den största faran vid varje fastställande av statliga kollektivavtal är att lönerna skola utmätas efter politiska synpunkter. Redan frågan om statstjänstemännens löner och dyrtidstillägg har i hög grad politiserats, städernas erfarenheter av kommunalarbetarproblemet peka i samma riktning, och introduceras nu systemet med statlig sanktionering av vissa arbetaregruppers löner mera allmänt, dröjer det förvisso ej länge, innan samma politiska lönesättning kommer att gå igen i riksdagen. Stora frestelser kunna uppstå att låta politiska maktfaktorer i stället för ekonomiska bli bestämmande; valintressena kunna lätt bli övermäktiga och nya kompensationsobjekt för politisk kohandel skola erbjudas sig. Särskilt vid vikande konjunkturen måste de statligt sanktionerade lönerna bli svåra att anpassa, och därmed bli de ett hinder för ett ekonomiskt tillfrisknande. Någon absolut garanti för större rättvisa mellan olika lönegrupper skapas ej heller genom statliga ingripanden. Utan att en fullständig omvälvning av betingelserna för näringslivet sker kunna nämligen dylika ingripanden blott ifrågakomma i sådana fall, där vissa statliga hjälpåtgärder äro möjliga och villkor kunna uppställas; det politiska tryck, som olika grupper kunna insätta och som i sista hand blir avgörande, måste dessutom variera i styrka, och det är ej säkert att de ekonomiskt svagare grupperna äro de politiskt starkare.

Förbigås bör ej heller, att riksdagen näppeligen förfogar över den sakkunskap, som ändock måste betraktas som eftersträvansvärd vid fastställandet av löner. För sakkunskap är det ej nog blott med ett intresse i saken utan därför fordras också en allmän ekonomisk överblick, som dock torde vara relativt få förunnad. Ha parterna dessutom på förhand träffat en överenskommelse, som förelägges — kanske i sista ögonblicket — riksdagen för godkännande, försättes denna lätt i ett tvångsläge och kan icke utan vissa vådor underlåta att sanktionera. Mycket väl kan man föreställa sig, att detta tvångsläge i vissa fall kan bli liktydigt med en utpressning. Överhuvud kan man dessutom betvivla ändamålsenligheten av att ytterligare belasta ett redan nog arbetstyngt parlament med så komplicerade frågor som minutiösa ingrepp i löne marknaden.

Trots allt detta är situationen likväl för närvarande sådan, att man under vissa betingelser ej helt kan fränkänna staten en uppgift i lönepolitiskt hänseende. Såsom i realiteten skett vid utformandet av

sockerhjälpen och såsom starkt understrukits icke minst i högerns motion om höjning av jordbrukets prisläge, måste statsmakterna i vissa lägen driva en aktiv näringspolitik med uttryckligt mål att skapa en bättre jämvikt mellan olika näringsgrenar, detta må sedan ske i form av tullar, regleringar, importmonopol e. dyl. Staten kan härvid också uttryckligen ange som hjälpaktionens syftemål att låta vissa eller samtliga grupper i en viss näring komma i åtnjutande av hjälpens förmåner. Vare sig det gäller betodlingen eller jordbruket i övrigt måste det vara ett angeläget socialt önskemål att även de arbetaregrupper, som av depressionen pressats ned i en i jämförelse med andra arbetaregrupper låg lönestandard, ej ställas utanför hjälpen utan få sin standard vederbörligen höjd. Men säkerligen skulle riksdagen kunna nå detta mål genom att blott åtnöja sig med att i beslutet införa tydliga direktiv härom. Om det därvid skulle visa sig att direktiven ej följdes och att hjälpen sålunda missbrukades, kunna statsmakterna nästföljande år upphäva eller inskränka denna. Hotet härom skulle tvivelsutan verka så starkt, att vederbörande parter ej skulle töva att respektera statsmakternas anvisningar. Därmed skulle man nå syftet men undslippa att socialisera kollektivavtal, d. v. s. men skänkte lönemarknaden mindre tvång och större anpassningsförmåga.

Med hänsyn till de för näringslivet oöverskådliga konsekvenserna av en fortsättning av det statliga lönesanktionssystemet kan man ej nog starkt mana riksdagspartierna att stämna i bäcken. Socialdemokraterna, som starkast påyrka statlig löneintervention, borde själva vara angelägna att ej spänna bågen för högt, ty bleve det praxis här i landet att de sämre gruppernas löner statligt reglerades, måste konsekvenserna bli att de även jämförelsevis högst betalda fingo sina löner av staten reglerade, ehuru nedåt. Vad borde i ty fall hindra en borgerlig majoritet att t. ex. föreskriva, att byggnadsarbetarna skulle få sysselsättning vid de av det allmänna subventionerade bostadsbyggena endast under förutsättning att de underkastade sig en lönesänkning? (Det finns anledning att erinra om att fackföreningarna år 1933 motsatte sig en då av regeringen omfattad plan att utsträcka giltigheten av mera omfattande kollektivavtal att gälla även oorganiserade företag, men denna gång har ingen opposition kunnat förmärkas från detta läger.) Snart vore då steget ej långt till Sovjetrysslands metoder med allmän statlig lönepolitik. Det intressanta i detta samband är dock att se, att Ryssland funnit sig nödsakad att lätta de tvångsbundna formerna. Det i föregående häftet skildrade Stachanovsystemet har framsprungit såsom en nödvändig reaktion mot en lönesocialisering, vilken blivit oförenlig med det ekonomiska framåtskridandet.

Det betänkligaste är, om dessa på lång sikt fundamentala näringsfrågor skola lösas medels ett nytt prejudikat som valfrågor. Principerna om näringslivets oundgängligaste frihet böra ej få offras för en sättpotatis, som skall växa sig yvig i sommar och vars rotknölar skola plockas tredje söndagen i september.

Folkräkningarna. Det är ett faktum, att den mesta officiella befolkningsstatistiken i Sverige publiceras med större dröjsmål än i de flesta andra länder med jämförliga förhållanden. Av 1930 års folkräkning föreligger ännu endast den under förra året utkomna första delen, som behandlar befolkningens geografiska fördelning jämte några andra mindre betydelsefulla förhållanden. Detta betyder, att man i de avseenden, om vilka folkökningen ger besked (yrkesfördelning etc.), har att lita till 1930 års hopplöst föråldrade siffror eller eljest nöja sig med lösa uppskattningar eller bara gissningar.

Olägenheten härav ligger i öppen dag. Folkräkningarna behandla icke perifera ämnen, vilka kunna reserveras för en historiskt intresserad eftervärld. De beröra ting av central betydelse för administration och praktisk politik. Deras aktuella värde beror inte så mycket på, att siffrorna äro korrekta till sista decimalen, som att de snabbt ge upplysning om de grundläggande förändringarna i befolkningens sammansättning i olika avseenden. Behovet av snabb bearbetning

Land	Folkräkningsdag	Publiceringstid
I. Fullständiga definitiva uppgifter.		
Estland	1.3. 1934	1934/35
Österrike	22.3. 1934	1935
Palestina	18.11. 1931	1933
Chile	27.11. 1930	1931/33
Italien	21.4. 1931	1934
Frankrike	8.3. 1931	1933/35
Holland	31.12. 1930	1932/34
Brittiska Indien	26.2. 1931	1933/35
Storbritannien	27.4. 1931	1934/35
Tjeckoslovakiet	1.12. 1930	1935
Schweiz	1.12. 1930	1933/35 ¹
Ungern	21.12. 1930	1933/35
Danmark	5.11. 1930	1935
II. Fullständiga preliminära uppgifter.		
U. S. A.	1.4. 1930	1931
Tyskland	16.4. 1933	1933/35
Japan	1930	1933
Canada	1.4. 1931	1933/34 ²
III. Ofullständiga uppgifter.		
Finland	31.12. 1930	1933—
Sverige	31.12. 1930	1935—

¹ Siffrorna för hela förbundet äro preliminära.

² Vissa siffror definitiva.

och publicering av materialet blir större allt eftersom den ekonomiska, sociala och demografiska utvecklingstakten blir hetsigare och statsverksamheten utvidgas att täcka allt flera områden. Den moderna administrativa statistiken har måst anpassa sig efter denna utveckling. För att belysa hur efterbliven den svenska statistiken i detta hänseende blivit ha vidstående siffror hopbragts: de visa å ena sidan dagen för den sista folkräkningen och å den andra den period, under vilken resultaten offentliggjorts.

Tabellen omfattar ett tjugotal viktiga länder, för vilka uppgifter förelegat; med någon ansträngning skulle tabellen ytterligare kunna förlängas men huvudintrycket torde även här förbli i stort oförändrat, synnerligast som ett eventuellt sällskap med vissa Balkanländer knappast kunde anses förbättra vår ställning. Ett studium av dessa siffror visar, att de räkningar, som påbörjades 1930—1931, i stort sett avslutades före eller under 1935 och att i många fall fullständiga uppgifter förelegat efter ungefärligen ett års förlopp. Särskilt anmärkningsvärd är den snabba bearbetningen av räkningen i Tyskland, U. S. A. och Japan; de publicerade resultaten, ehuru ännu preliminära, äro i många hänseenden detaljerade och giva en mycket god bild av de centrala utvecklingstendenserna. Vid en tidpunkt, då så gott som alla länder av betydelse hade publicerat kompletta (ehuru i vissa fall icke definitiva) uppgifter, påbörjas i Sverige publiceringen av resultaten. Finland och Danmark, vilka stå i svensk särklass, hade dock flera år tidigare börjat att publicera, och Sverige kommer i alla avseenden längst ned på listan.

Att denna situation icke bör fortfa, därom torde man kunna vara överens. Även om de svenska folkräkningarna kvalitativt stode i en särklass — detta är emellertid förvisso icke fallet — så borde detta icke motivera ett dröjsmål i publicering, som berövar siffrorna deras huvudsakliga praktiska värde. Erfarenheter från utlandet visa emellertid, att krav på kvalitativt tillfredsställande räkningar och snabbhet i publiceringen väl låta sig förena. Det skulle näppeligen falla någon in att t. ex. anse de tyska eller engelska folkräkningarna i kvalitetsavseende underlägsna de svenska.

Här är ej forum för att detaljerat ingå på orsakerna till den svenska folkräkningens långsamhet och botemedlen däremot. Det skulle kräva en hel utredning, och uppgiften överlämnas med varm hand till de statistikssakkunniga, vilka här ha möjlighet att göra en nyttig insats på ett centralt område. Här skola endast rent antydningssvis ett par synpunkter så att säga utifrån framföras. Det är möjligt, kanske troligt, att även inre omständigheter i den statistiska centralbyråns ledning och organisation inverkat. Det kan sålunda knappast ha varit lyckligt för ett verk att under långa tider sakna en verklig chef.

Rent gissningsvis skulle man förmoda att centralbyrån som skäl för sin senfärdighet skulle ange vissa skäl. För det första skulle det antagligen sägas, att den svenska räkningen, vilken i huvudsak

Dagens frågor

baserar sig på kyrkobokföringen är tungrodd; man skulle också säga att de höga kraven i Sverige på noggrannhet fordra en omständig, tidsödande kontroll; man skulle förmodligen även säga att det erbjuder ekonomiska och administrativa svårigheter att under början av varje decennium utvidga den statistiska apparaten i tillräcklig utsträckning. Dessa skäl kunna måhända gälla såsom förklaring men knappast som försvar, allra minst det sista.

Vi skola här ej dryfta frågan om kyrkobokföringsstatistikens ev. företräde framför direkta räkningar men vilja endast framhålla, att det svenska systemet åtminstone borde kunna modifieras, ifall orsakerna till dröjsmålet skulle — vilket vi dock ej tro — vara att tillskriva folkräkningens baserande på kyrkobokföringen.

Vad frågan om noggrannheten beträffar bör det framhållas att man inom vissa gränser kan köpa denna för dyrt. Absolut exakticitet är ouppnåelig i en statistik av detta slag, och man har alltid att räkna med en viss felmarginal. Hur stor sådan som man skall tolerera, är en praktisk fråga, som icke kan generellt besvaras. Behovet av noggrannhet växlar med det ändamål, som statistiken avses att tjäna, och olägenheten av en ökning i felmarginalen måste vägas mot olägenheten av ett ökat dröjsmål vid publiceringen. Vårt det största beaktande är att Tyskland och Amerika, för att nämna endast ett par exempel, snart efter själva räkningen publicera preliminära siffror över alla viktigare företeelser. Dessa äro tillräckligt exakta att belysa utvecklingens huvuddrag och för att användas för de flesta praktiska politiska och administrativa uppgifter. Efter publiceringen av dessa preliminära siffror har centralbyrån all den tid den behöver för vidare bearbetning och kontroll och kan i lugn åstadkomma ett gott slutresultat.

Med hänsyn till den ovan skildrade situationen och centralbyråns oförmåga att inom rimlig tid fullgöra sina ordinarie skyldigheter är det med en viss oro man har anledning att betrakta den nu pågående extra folkräkningen. Ingen skall förneka de vanskligheter denna räkning innebär, både med hänsyn till dess planläggning, den hets, som präglat frågans genomförande, och den detaljrikedom, som räkningen åsyftar. Den kommer säkerligen att kräva ett oerhört arbete, av delvis nytt slag, innan den lyckligen bringas i hamn. Detta skall dock här icke beröras. Vad som emellertid med all kraft måste understrykas är, att extra uppgifter av denna karaktär icke få tagas till intäkt för vidare förhållande av publiceringen av den ordinarie folkräkningens resultat. Detta skulle medföra en desorganisation och ett kaos i förvaltningen, som med alla medel bör bekämpas.

Lika litet bör arbetet med den ordinarie folkräkningen tagas till intäkt för ett likartat förhållande av publiceringen av den nya folkräkningens resultat. Här om någonsin framstår det tydligt att vad som behövs är snabba resultat. Centralbyrån har också utfäst sig att ej låta den nådiga tågordningen gå ut över denna räkning, och vi vilja taga ämbetsverket på orden.

Svensk film som samtidsbild. »Det är på de sista två åren som biografväsendet utbrett sig över hela Europa och antagit dimensioner, som förvåna, förtjusa eller förskräcka» skrev år 1912 Tor Hedberg — då sedan ett par år tillbaka chef för K. Dramatiska teatern — i denna tidskrift. Filmen har alltså i dag ungefär ett fjärdedels sekel bakom sig, och man tycker således att dess ställning och betydelse i tiden borde kunna göras till föremål för en sammanfattande betraktelse. Men med försök i den vägen är det klenst beställt. Filmens unga konststart är icke benägen för den dygd, som kallas självbesinning. Dess framåtanda synes vara så intensivt utvecklade att tid saknas till överblick och eftertanke. Den yrkesmässiga filmkritiken kan härvidlag ej heller anses ha gjort tillfyllest. Den inskränker sig, som det förefaller nästan principiellt och med en påfallande enstämighet, till att under vederbörliga bugningar registrera nytillkomna tekniska förbättringar på det filmatiska området och att därjämte med lämplig honnör emottaga de nya skådespelarkrafter, vilka säsong efter säsong likt kometer dyka upp på horisonten. Till någon självständig analys av filmen som helhet, dess principer och dess värden, när den egentligen aldrig fram.

Härav följer att det allmänna omdömet om filmen i alldeles för stor omfattning kommit att domineras av de synpunkter, som häröra från den affärsmässiga filmreklamen själv och sålunda i realiteten blott återgiva de åsikter, vilka på de stora filmbolagens reklamkontor anses äga hög kurs i dagsopinionen. Filmen är följaktligen och har praktiskt taget ända från sin tillkomst varit i den angenäma situationen att få bedöma sig själv och diktera dogmen om sin egen förträfflighet för samtiden. Skulle någon kritiker falla på den idén att gå hårdare fram i sin verksamhet än vad som kan anses opportunt och framför allt tendera till att inleda en principdiskussion med måhända betänkliga konsekvenser så finnes enligt vad erfarenheten lär ha visat alltid en utväg, nämligen att under sympatiska former förvandla filmkritikern till filmproducent. Efter en dylik metamorfos, grundligare och effektivare än någon av Ovidius' skaldefantasi framskapad, torde man vara tämligen viss om att kunna begrava kritiken och i lugn övergå till dagordningen.

En konsekvens av här berörda förhållanden är att i filmdiskussionen förekomma en mängd som självklara och oemotsägliga betraktade slagord, vilka i själva verket ingenting annat äro än falska mynt. Man skulle kunna nämna åtskilliga, men i detta sammanhang skall blott upptagas till behandling ett, dels därför att det tillhör de mest bestickande, dels därför att det upprepas oftare och inhamras mera energiskt än något annat. Det är talet om att filmen är den moderna tidens egen konst, som mer än någon annan motsvarar dess lynne, speglar dess verklighet och återger dess mentalitet. Framför allt när fråga varit om att bestämma det inbördes värdeförhållandet mellan film och teater har denna uppfattning blötts och stötts i det oändliga. Teatern har — mer eller mindre hövligt — skjutits åt sidan som en både till uttryckssätt och möjligheter alldeles för-

åldrad konstform, ur stånd att i längden uthärda konkurrensen med filmen, den nya, intensivt levande tidens egen konst. Hur många gånger har man icke fått höra att teatern är för långsam och stel för »vår nervösa och jäktade tid» (tiden var för resten lika »nervös och jäktad» redan för femtio år sedan, om man får tro dåtidens vittnesbörd), under det att filmen på ett helt annat och bättre sätt motsvarar ögonblickets krav. Filmen gör med andra ord anspråk på att fylla den uppgift, som Hamlet i sitt tal till skådespelarna tilldelar dramat, att hålla upp en spegel för naturen, att visa dygden dess utseende och lasten dess anletsdrag »and the very age and body of the time his form and pressure». Ägde filmen denna förtjänst vore den förvisso värdig det allvarligaste intresse; men är så verkligen förhållandet? »There's the rub», för att fortsätta med att citera Hamlet.

Tar man med oförvillat öga en överblick av exempelvis den senaste säsongens svenska filmproduktion förefaller det emellertid fullkomligt obegripligt att man kan hävda vare sig filmens inre andliga sammanhang med vår tid eller dess trohet i avbildningen av denna. Tvärt om måste man konstatera, att det enda som är modernt i dessa filmer är kläderna, golfklubborna, bilarna och möjligen några andra accessoarer. Men vad samhällsbilden, människoskildringen och handlingen beträffar, förefaller det snarast som om filmen vore bortåt ett århundrade efter sin tid. Helt oförskräckt framföras händelser, baserade på förhållanden, till vilka ingen som helst motsvarighet existerar i våra dagars svenska samhälle. En film som den i höstas med stor éclat lancerade »Flickornas Alfred» framställer förhållandet mellan en godsägare och hans omgivning på landet ungefär på samma sätt som det sker i Marie Sophie Schwartz' romaner. En förförd flicka med ett barn, en korrumperad domstol, en ur de enklaste samhällsförhållanden uppstigen ung och ädel advokat, som modigt åtar sig den förfördas sak, och till sist en grundärlig och otroligt fyndig saksförare, som ställer allting till rätta — dessa äro ingredienserna i en film, som gör anspråk på att företräda »vår tids egen konst»! Kombinationen av händelsens faktorer är så otroligt enfaldig och föråldrad att man häpnar över vederbörande filmbolags kurage att sätta fram dylikt för allmänheten. Motsättningen mellan högfärdiga och enfaldiga adliga godsägare och redbara, ädelt självuppoftande män ur folket är ju icke så överdrivet modern. Möjligen trodde man på Marie Sophie Schwartz' tid att verkligheten gestaltade sig på sådant sätt, men år 1935 torde adelshögfärden i vårt land näppeligen kunna upptäckas ens med mikroskop, och vill någon hårdhärtad godsägare med makt driva snälla gummor bort från deras stuga torde de kunna hålla den nya jordlagstiftningen som en sköld framför sig. Vad beträffar yrkesmässiga saksförare på landet så är författaren av filmens scenario nog fämligen ensam om att ägna dem någon beundran; spåren av deras verksamhet lära eljest snarare förskräcka. Dessa detaljer, som skulle kunna mångfaldigas, äro karakteristiska prov på den ohjälpligt bristande verklighetskontakten i modern svensk film.

En annan film, som blev mottagen med stort bifall och säkerligen i ett par år kommer att spelas i landsorten, »Kanske en gentleman», avhandlar ett psykologiskt experiment, övertaget från Shaws Pygmalion: en rik direktörsfamilj upptar momentant som medlem en hamnarbetare från Stadsgårdskajen för att iakttaga hans eventuella möjlighet att anpassa sig efter denna nya miljö. Också här, t. ex. i bilderna från direktörsfamiljens dagliga liv, finner man samma kompletta brist på verklighetssinne. En typ som frun i huset, som högmodas över sin adliga börd och lever i genealogiska fantasier, är en gengångare från den liberala ståndssatiren kring 1800-talets mitt, som verkar rent spöklik i våra dagar. Till en dylik förgången värld hör också episoden med det av sonen i huset stulna smycket, för vilket den ädelsinnade hamnarbetaren orättvist beskylls. Det är gammal — och tämligen unken — 1800-talsluft över dylika scener. Gång på gång frågar man sig hur det är möjligt att filmen, som yvs över att återge ögonblickets intryck, tilltror sig att bjuda sin publik på dylik kost. Vilka miner skulle man sätta upp, om den som föräldrad förkättrade talscenen presterade dylika antikviteter med anspråk på att få dem betraktade som aktuella?

Man må nu icke genast invända, att de bägge filmer, som ovan tagits till exempel, äro ensamstående svaga undantag. En liknande allmän inställning kan tvärtom iakttagas hos en hel rad, kanske rent av de flesta, moderna svenska filmarbeten. Ser man på de eleganta och välformade, tekniskt ypperliga arbeten som utförts av Gustav Molander, finner man lätt att deras allmänna existensbild är allt utom svensk och nutida; det är den sorglösa, ekonomiskt bekymmerfria engelska överklassstillvaron under förkrigsepoken som givit dem deras prägel. Av verkligt svenskt vardagsliv har exempelvis den eljest mycket skickligt utformade »Ungkarlspappan» föga eller intet. Uppslaget är ju också typiskt nog hämtat från en engelsk pjäs och endast tämligen ytligt överflyttat till en i yttre mening svensk miljö. Och vad våra mest nationellt betonade produkter beträffar, de s. k. pilsnerfilmerna, så äro dessa visserligen otvivelaktigt svenska men däremot alldeles icke nutidssvenska. I deras brett gemytliga fyllstämning, deras enkla kvickheter, deras glädje åt det burleska, deras frodiga typer — både manliga och kvinnliga — återgår det gammaldags hederliga liberala folklustspelet med anor från Johan Jolins och Frans Hedbergs dagar. Någon kontakt med våra dagars verkliga svenska liv äga dessa produkter däremot icke, lika litet som den kolorerade veckopressens sentimentala noveller och berättelser spegla samtidens förhållanden. Till och med när en film i sin titel gör anspråk på speciell modernitet som exempelvis »Ungdom av i dag» — för övrigt en språkligt omöjlig titel: Jeunesse d'aujourd'hui är god franska, men dess ordagranna översättning är mycket dålig svenska — kan man lätt konstatera, att dess inställning är helt verklighetsfrämmande. Den skildrar alla personer över fyrtio år som kretiner och alla omkring tjugu som — ja, det är svårt att säga som vad; särskilt imponerande verka de icke, om de också hålla på att lära

sig flyga. En dylik åskådning karikerades nyligen ypperligt av Somerset Maugham i komedien *The breadwinner*: barnen diskutera i första akten den viktiga frågan om icke egentligen föräldrar vid fyllda fyrtio år skulle avlivas eller sättas på undantag till avkomans förmån. Men han avsåg att satirisera, under det filmen framställer en liknande mentalitet på fullt allvar.

Härmed må icke vara sagt att icke filmen *rebus sic stantibus*, d. v. s. så länge behovet av förströelse utomhus är så oerhört uppdrivet som det för närvarande är, väl i kausalt samband med krisen i bostadsfrågan, kan ha sin mission att fylla. Det ligger intet ont i att år 1935-36 förlustas vid filmer med motiv och problematik från decennier tillbaka, helst när de som oftast är fallet framföras av ypperliga skådespelarkrafter. Men oriktigt är att framställa en konstart, vilken i stor utsträckning lever på motivisk och ideell skåpmat, som utgörande en särskilt betydelsefull exponent för samtidens tänkesätt och lynnesriktning.

Författarna och biblioteken. Den 27 februari avgav Författareföreningens styrelse sitt yttrande över den utredning, som de av K. M:t tillkallade sakkunniga på sin tid gjorde och i vilken författareföreningens tidigare förslag om 2-kronorslicens för rätt till hemlån från statligt och kommunalt understödda bibliotek avstyrktes. I sitt nya yttrande har Författareföreningens styrelse uppgivit tanken på licens och förordar i stället i likhet med men på andra grunder än de sakkunniga upprättandet av en särskild litteraturfond. Styrelsen föreslår, att av lotterimedel och därmed jämförliga statsinkomster årligen avsättes under fem år 200,000 kr., varunder avkastningen lägges till fonden. Under följande fem eller tio år avsättes årligen 200,000 resp. 100,000 kr., så att fonden efter 10, högst 15 år är uppe i en summa av minst 2 miljoner kr. Ränteavkastningen skall tagas i anspråk för utdelning, så snart fonden uppnått 1 miljon kr., och utdelningen skall därefter öka år från år med avkastningen av under föregående år kapitaliserad summa, till dess fonden uppnått minst 2 miljoner kr. Fonden anses då färdigbildad.

I åtskilliga hänseenden betecknar styrelsens förslag ett avgjort framsteg. Man får hoppas, att tanken på den ominösa 2-kronorslicensen därmed är bringad ur världen. Denna licens hade säkerligen blivit mycket impopulär hos svenska folket, hade t. o. m. kanske verkat hämmande på allvarligt bildningsintresse, och för biblioteken hade dess uppbärande och redovisande betytt en ofantlig ökning i arbetsbördan. Det låg också något föga tilltalande i att den levande generationens författare skulle honoreras på bekostnad av döda författare, översättningar, o. s. v., ty en hel del av bibliotekens besökare låna överhuvud icke modern svensk litteratur. Men avgiften skulle ha uttagits även av dessa.

Det sätt, på vilken Författareföreningens styrelse föreslår att den blivande litteraturfonden skall bildas, betecknar också ett avgjort framsteg. De särskilda sakkunniga föreslog, att förlagen skulle er-

lägga ett slags honorar för den s. k. fria litteraturen till en statligt kontrollerad fond, ifrån vilken understöd skulle utbetalas till författare efter vissa grunder. Det säger sig självt, att denna anordning endast skulle ha resulterat i en stegring av våra i jämförelse med utlandets redan alltför höga bokpriser. Så länge vi i Sverige för en hel mängd klassiska författare sakna goda och prisbilliga upplagor, får man vara tacksam för att icke åtgärder tillgripas, som göra den verkligt levande litteraturen mindre lätt tillgänglig för allmänheten, även om dessa åtgärder skulle ha ett så legitimt syfte som att understödja den nuvarande författargenerationen.

Men på två punkter måste man vid närmare eftertanke vägra att följa Författareföreningens styrelse. Den framhåller fortfarande, att författaren skadas i sin vällovlige näring av de fria boklånen, förutsätter med andra ord att den bok som lämnas som lån verkligen annars köpes. I själva verket har man icke lyckats förebringa bindande bevisning för att boklånen minskat bokinköpen, och lika litet går det att bevisa att de ökat dem; man kan bevisa både det ena och det andra. Styrelsen betonar sålunda, att utdelningen ur den föreslagna fonden skall betraktas som compensation för lidna förluster genom bibliotekens hemlån. Man tyckes ha en panisk förskräckelse för att erkänna, att författarens yrke i ett litet land som vårt endast undantagsvis försörjer sin man. Förr måste mecenaten i stor utsträckning tråda hjälpare emellan; i våra dagar har turen kommit till staten att vara musernas beskyddare. Det är i dessa fall riktigare att tala om premie eller belöning, och endast den, som värdesätter människor efter deras plats i taxeringskalendern, kan i detta medgivande se något nedsättande för författarens sociala värde. Talet om kravet på enkel rättvisa är ett slagord ifrån den sociala klasskampen; rimligtvis kan det endast riktas mot arbetsköparen, d. v. s. i författarens fall förlaget. Men det finns inkommensurabilia, för vilken rätten icke är den riktiga kategorien.

Även det sätt, på vilket utdelningen föreslås skola ske, är ägnat att inge allvarliga betänkligheter. Enligt styrelsens förslag skall den nämligen äga rum med ledning av bibliotekens uppgifter rörande för biblioteken inköpta exemplar av bokverk. Denna krasst kvantitativa uppskattning av författarens arbete kan endast leda till en premiering av den ytliga mångskrivaren, som ärligen producerar sin habila roman eller kåserisamling, på bekostnad av den ambitiöse diktaren. Författareföreningens styrelse synes också ha annat de orimliga konsekvenser, vartill en strikt tillämpning av denna princip skulle ha lett. Den anmärker nämligen, att vissa verk, som haft relativ god bokhandelsförsäljning, också blivit mycket inköpta till bibliotek, medan andra icke mindre förtjänta verk nästan uteslutande inköpts till biblioteken, samtidigt som försäljningen varit ringa. Med hänsyn härtill föreslår styrelsen, att litteraturfondens nämnd utrustas med befogenhet att söka utjämna olikheterna härvidlag. Denna undantagsbestämmelse hade bort upphöjas till ledande princip. Sådant förslaget nu föreligger är det fara värt att det kan leda till fall, ana-

loga med det, då en författare, som ståtar med en inkomst på ett par 10,000-tal kronor, belönades med ett stort författarestipendium, avsett för behövande författare. Man måste tyvärr säga, att styrelsens förslag på denna punkt gör ett kommersiellt, för att icke säga krasst materialistiskt intryck.

Spanska konvulsioner. Om Spaniens historia i modern tid alltid tett sig rätt stormig, har utvecklingen efter republikens införande ytterligare accelererat dessa störningar av samhällslivet. Skriande sociala orättvisor, vilka på grund av bristande förutseende inom konservativa kretsar ostört fått förvärras, hava gjort en energisk reformverksamhet oundgänglig. Men samtidigt har en av missförhållandena underlättad, hatfylld agitation från vänsterflygeln försvårat ett lugnt genomförande av dessa reformer. Och slutligen har frånvaron av en talrik och inflytelserik medelklass vållat tvära kastningar mellan ytterligheterna. Medelklassens plats upptages i stället av en liten klick »intellektuella», vilkas världsfrämmande radikalism ytterligare försvårar ett fruktbringande arbete med de bekymmersamma realiteterna.

Republikanernas överraskande seger vid kommunalvalen i de större städerna i april 1931 medförde monarkiens plötsliga kollaps utan att man ens gav sig tid att avvakta resultaten från landsbygden, vilka visade en helt annan tendens. Efter en stormig vår, fylld av revolutionära och antiklerikala excesser och våldsdåd, valdes en konstituerande nationalförsamling, där högern var i en försvinnande minoritet. En ytterst radikal författning antogs, och regeringen, under ledning av chefen för de »intellektuella», M. Azaña, förde en ytterligtgående vänsterpolitik, präglad av dogmatisk kyrkofientlighet och drastiska konfiskeringar av storgodsen.

Efter Azañas fall ägde nya val rum i november 1933, och härvid vann högern — delvis troligen på kvinnornas av biktfäderna dirigerade röster — en stor seger. Med över 200 röster blevo dess många grupper cortes' starkaste läger, medan vänstern sjönk till mellan 90 och 100 man, där de ytterst röda socialisterna dominerade och Azaña endast samlade en handfull anhängare. Utslaget kom emellertid att ligga hos centern, omkring 170 man, vilkas huvudstyrka utgjordes av den gamle parlamentarikern Lerroux' över 100 »radikaler», numera en rätt så moderat falang.

Under den följande tiden var därför Lerroux huvudfigur i egenkap av chef för ett halvt dussin kortlivade regeringar. Men vid hans sida framträdde alltmer ledaren för det starkaste högerpartiet, Acción popular, den unge professorn Gil Robles. Under trycket av dessa målmedvetna och numerärt starka krafter och som en reaktion mot den rabiata vänsteroppositionen, där socialistledaren Largo Caballero, »Spaniens Lenin», alltmer blev tongivande, svängde Lerroux så småningom åt höger. Särskilt utpräglad blev detta förhållande efter den av socialisterna och den katalanska vänstern företagna revolten på hösten 1934, vilken nedslogs efter svåra excesser från bägge

sidor. Vänsterens makt var nu helt bruten, Azaña satt en tid fängslad och Kataloniens självstyrelse suspenderades. Regeringsmakten låg hos en koalition av höger och radikaler, där krigsministern Gil Robles alltmer framträdde som den verkliga ledaren.

Om Azañas regim utmärktes av en kortsynt vänsterpolitik, slog man nu över till motsatt ytterlighet. Gil Robles synes hava eftersträvat en mer vidsynt socialpolitik med korporativa inslag. Detta var också nödvändigt, om man eftersträvade en sanering av spansk politik på konservativ grund, ty eländet bland proletariatet gav en utmärkt jordmån för Caballeros hetspropaganda. Framför allt var det viktigt att förvandla de utsugna lantarbetarna till självägande bönder. Men Robles lyckades ej övervinna de snäva kapitalist- och godsägaresynpunkterna bland sina anhängare. De sociala reformerna avstannade eller upphävdes, och det gynnsamma ögonblicket gick obegagnat förbi.

Mot slutet av 1935 försämrades förhållandet mellan högerregimen och presidenten Alcalá Zamora. Slutet blev, att vid en regeringskris uppdraget gick till en utanför partierna stående ämbetsman av moderat läggning, Portela Valladares. Ett försök från högern att åtala presidenten för författningsbrott på grund av cortes' ajournering strandade, och nya val anordnades. Presidentens och regeringens strävan härvidlag var att skapa ett slagkraftigt centerparti, som skulle kunna taga ledningen och sätta både den sociala reaktionen och den röda hetsen ur spelet.

Högern åter gick från början fram på en ytterst outrerad linje och ville framför allt störta presidenten. Acción popular bildade ett stort högerblock tillsammans med de mest ultrakonservativa element. Mot detta reste sig ett vänsterblock, som sträckte sig från radikalernas utbrutna vänsterflygel under Barrios' ledning över Azaña och Caballero till kommunister och syndikalister. I denna partikamp drunknade Valladares' försök till en moderat centerbildning, och han tvangs slutligen att samverka med högern. Man väntade en seger för Gil Robles, men utgången blev en annan. Högerns våldsamma angrepp på presidenten i valrörelsens början hade skrämt en del väljare. Dess samverkan med radikalerna blev ett ytterligare lik i lasten, då Lerroux och hans närmaste omgivning ohjälpligt komprometterats genom en mutskandal.

Resultaten föreligga ännu ej klara, ty valmetoden är invecklad och förutsätter en andra omgång, som nyss ägt rum. Emellertid förefaller det, som om vänsterblocket tagit inemot 270 mandat, varvid den borgerliga komponenten under Azaña och Barrios nått upp till över 100. Gil Robles' eget parti har gått starkt framåt och blir cortes' största, men hans bundsförvanter hava lidit svåra nederlag, särskilt radikalerna, vilkas hundra mandat smält ihop till nästan intet. Sammanlagt lär högern hava nått över 150 mandat, centern något över 50. Enligt ett icke dementerat meddelande skall emellertid den stora vänsterseger ingalunda motsvaras av den verkliga ställningen ute i landet utan bero på valmetoden. Bland väljarna lär högern till och med hava fått en knapp majoritet.

Redan före sammanräkningens slut rymde Valladares fältet och efterträddes av en borgerlig vänsterregering under Azaña. Socialisterna hava stannat utanför och nöja sig med utomparlamentariska påtryckningar. Dessa hava redan burit frukt så till vida, att alla de häktade sedan upproret 1934 frigivits. Här funnos bland tusentals relativt oskyldiga talrika missdådare och huliganer av grävsta slag. Än egendomligare förefaller massavskedandet av de tjänstemän och arbetare, som 1934 under strejkerna lojalt ställde sig till den lagliga regeringens tjänst. En våg av antiklerikala våldsdåd går genom landet, och demonstrationståg i Madrid begära öppet högerledarnas huvuden. Den sterila politiken under det sista året har grymt hämnat sig.

Utsikterna för den spanska republikens framtid te sig rätt mörka. Visserligen borde Azaña för en måttfull borgerlig reformpolitik mot sina farliga anhängare på vänsterflygeln kunna hämta en viss styrka ur det förhållandet, att högerens förankring i väljarkåren visat sig vara så imponerande. Och en klok politik av den stora parlamentariska gruppen, som följt Gil Robles' fanor, skulle kunna möjliggöra en blockbildning mot cortes' mitt. Men en dylik utveckling förefaller tyvärr föga trolig. Lidelserna äro mycket starka på alla håll och försvåra en försoning mellan höger och Azaña. Dennes verksamhet under den förra maktperioden och hans första åtgärder efter det nya regeringstillträdet ingiva föga förtroende till hans förmåga att föra en måttfull och strängt laglig välfärdspolitik. Det rent terroristiska inslaget hos hans bundsförvanter till vänster, såväl i Caballeros falang som bland kommunister och syndikalister, är olycksbådande starkt. De nu uppdykande ryktena om den moderate Zamoras förestående avgång från presidentposten äro ett dåligt tecken, och den alltid besvärliga katalanska frågan torde ej bliva behagligare genom att Companys, upprorsmakaren från 1934, åter kommit till makten i Barcelona.

Avslöjad Sovjetpropaganda. Sammanslutningen Sovjet-Unionens Vänner (på sovjetryska manér förkortat SUV) har med benägen medverkan av Folkets Dagblad (2—6 mars och senare) ånyo och grundligare än vanligt avslöjats som en Kominterns propagandacentral. Då SUV har filialer, landssektioner, i över trettio länder och en egen press på 24 språk, torde dess ställning såsom objektiv upplysningscentral om sovjetförhållanden efter det senaste svenska avslöjandet vara även i utlandet ganska prekär. Sovjet-Unionens vänner har haft — och har naturligtvis fortfarande under sin rent kommunistiska kurs — till sin uppgift »att bland de kapitalistiska ländernas befolkning verka för utbredandet av sanningen om Sovjet-Unionen och försvaret av denna mot krigshets och propaganda. Detta innebär, att dess medlemmar, oberoende av sin inställning till andra problem, efter förmåga hjälper till att sprida objektiv upplysning om förhållandena i SSSR.» Till sällskapet verksamhet hör vidare »att bekämpa förberedelser till krig mot SSSR».

Under sken av att vara en partipolitiskt neutral organisation har Sovjet-Unionens vännar lyckats införliva ett icke föraktligt antal svenska intellektuella av olika partifärg bland sina medlemmar. Man har i en braskande reklam talat varmt och ljusst om den objektiva upplysning, som förbundet lämnar, och i dess organ Sovjetnytt ha ofta svenskar i socialt framskjuten ställning yttrat sig berömmande om uppbyggnadsarbetet i Sovjet på skilda fronter. Den som emellertid närmare följt organisationens verksamhet och innehållet i dess ledande pressorgan kan endast förundra sig över att reaktionen icke kommit från »the upper ten» inom den illustra sammanslutningen, utan från en grupp, som i själ och hjärta dock hör samman med föreningen och dess syften. Den upplysning om Sovjet-Unionen som lämnas i Sovjetnytt är av den art, att varje klart tänkande människa måste reagera, icke minst då tidskriften på sistone även ansett sig vara befogad att upptaga utrikespolitiska problem, som i varje fall icke har något med Sveriges »vänliga» inställning till Ryssland att göra, knappast ens något speciellt lands, men möjligen den kapitalistiska Västerens enligt sovjetrysk terminologi.

Kommunisternas mullvadsarbete i Sverige belyses utmärkt av SUV och dess kampanj. Detta gäller icke minst i fråga om deras arbete i fackföreningarna. I Sovjetnytt nr 12, 1935, angivas föreningens uppgifter i enlighet med en resolution, antagen på en kongress av alla svenska Ortsavdelningar, just i fråga om arbetarna sålunda: »För att kunna försvara Sovjet-Unionen måste SUV vinna alla arbetande för detta syfte och härvidlag gäller det att för Sovjet-Unionen och dess försvar vinna fackföreningar och andra arbetarorganisationer och att utveckla deras kollektiva stöd. Vi måste sträva efter att genom kollektiv anslutning av dessa organisationer kunna utbygga förbundet till den stora folkrörelse vi avser att skapa. Vid alla tillfällen då R. K. organiserar landsomfattande kampanjer och aktioner måste alla distriktsledningarna och avdelningarna inrikta sig på att vinna fackföreningarnas och andra organisationers stöd för aktionens syfte. (Exempelvis vid hälsningsadressers sändande till Sovjet-Unionen o. s. v.)» Citatet behöver icke kommenteras, men väl betänkas av var och en, icke minst av de socialdemokratiska partikoryféerna.

En tungt vägande del av den objektiva upplysning, som lämnas i Sovjetnytt, består av olika svenska delegaters rapporter om vad de sett i Sovjet-Unionen. Att ingen av dessa herrar behärskar ryska språket och väl knappast kan vara så insatt i ryska förhållanden, att han med objektivitet kan yttra sig om dem, är självfallet. En delegat omtalar t. ex. att »den skolundervisning, som komma de ryska barnen till del, står på höjden av allt vad den kapitalistiska världen har att bjuda, bara med den skillnaden att i Sovjet-Unionen har *alla* barn möjlighet att tillägna sig kunskaper och vetande». Karl-Marx-Engelsinstitutet i Moskva, som väl närmast får lov att inregistrera denna enastående eloge åt ryskt skolväsende bland sina tidigare från lika objektivt håll, har all anledning att känna sig belåtet. Den europeiske Medelsvensson behöver väl dock knappast gripas av förtvivlan om

sina barns framtid i fråga om uppfostran; det är från annat »objektivt» håll omvitnat att sovjetiskt skolväsen än så länge befinner sig i ett vad man mildast kunde kalla försöksstadium och för övrigt trevar sig tillbaka till det gamla. Att en någorlunda typisk rysk byskola endast undantagsvis når upp till den svenska folkskolans s. k. svagare former kan tilläggas, om det skulle vara behövt.

Utrymmet här tillåter icke ett uppräknande av de till största delen ovederhäftiga, starkt färgade och ofta rent puerila uppgifter, som lämnas i Sovjetnytt. Det finns emellertid en avdelning i tidskriften, som heter »Läsarna frågar — vår korrespondent svarar», vilken kan vara värd ett omnämnande. Korrespondenten är naturligtvis förlagd till Moskva. Här har en läsare i Borås infört följande fråga: »Just nu diskuteras Stachanovrörelsen speciellt bland textilarbetarna med anledning av de uppseendeväckande meddelandena om att en väverska sköter 216 vävstolar. Siffran är fantastisk, säger alla tränade vävare här i staden. Man frågar sig: hur kan detta vara möjligt?»

Om korrespondenten vore en ärlig man skulle han ha förklarat det hela vara bluff. Men den sovjetryska anständigheten måste ju till varje pris räddas, och därför skall den besvaras: I Sovjetunionen baseras arbetet på en mycket högre teknik, än vad som finns i de utländska textilfabrikerna. För det andra arbeta väverskorna inte för exploaterande kapitalister. Med andra ord: arbetsglädjen driver dem framåt. Men detta kan ju icke vara nog för att förklara den höga Stachanov-prestationen. Det kryper fram att väverskorna använda en helt automatisk vävstol, av engelskt fabrikat, »som ännu inte användes i England i produktionen» (!) och den sista satsen i svaret ger textilarbetarna i Borås full förklaring på det hela — såvida det inte bland dem finnes någon Sovjet-Unionens vän, som icke vill förstå: »Väverskan har hantlangare, vilka alla har sin bestämda uppgift, bringa råmaterial, frakta bort färdigt material, olja, smörja maskinen o. s. v. Vävlagarna står på sin post för att hjälpa väverskan utan minsta dröjsmål. Skottspolarna finnes alltid till hands, utan att väverskan behöver bekymra sig därom. Hon är den ledande, den som organiserar hela arbetet, övervakar att allt går i lås, att maskinen är i fullgott skick vid arbetets början. Men hon har hjälpredor, som stå henne bi med allt icke tekniskt, okvalificerat arbete. Resultatet är att hon nu producerar mycket mera än förr och med vida mindre ansträngande fysiskt arbete. Således på basen av en högre teknik, av verkligt kollektivt arbete är dessa höga produktprestanda möjliga.»

För vidare upplysnings skull kunde ha meddelats hur många hjälpredor väverskan hade och huruvida deras arbete nu är mindre ansträngande fysiskt än förr. — Så var det med denna väverska, som skötte 216 maskiner.

Det återstår att ännu en gång uttrycka sin förvåning över att bildade svenskar utan att reagera ha kunnat och kunna vara medlemmar av denna förening för *objektiv* upplysning om Sovjet-Unionen.